

УДК 364.48 (477.44)

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Салтан М.П., асистент
Вінницький національний аграрний університет

Проведено аналіз формування основних складових соціального потенціалу Вінницької області. Виявлено причини коливання показників соціального розвитку регіону.

Ключові слова: соціальний потенціал, людський розвиток, соціальна інфраструктура.

Постановка проблеми. В останнє десятиліття в Україні прослідковується посилення уваги науковців і практиків до вирішення широкого кола соціальних питань. Це виражається в багаторазовому обговоренні проблем соціальної політики і соціальної держави на конференціях, вихід багатьох статей, монографій з соціальних питань. В теперішніх кризових умовах питання формування та розвитку соціального потенціалу стають ще актуальнішими, оскільки спостерігаються негативні тенденції у його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що на протязі останнього десятиліття проблеми соціального потенціалу знаходяться в полі зору багатьох українських та російських вчених, серед них О. В. Макарова [1], О.Ф. Морозов[2], Ю. І. Наєнко [3], М.А.Белорусова [4], І. Маслова, А.А. Дрегало, Л.А. Серебрякова.

Метою публікації є обґрунтування тенденцій розвитку соціального потенціалу Вінницької області, а також аналіз основних складових соціального потенціалу регіону.

Виклад основного матеріалу. Донедавна соціальний потенціал розглядали лише як структурну одиницю економічного потенціалу, а в більшості випадків лише його активну частину – трудовий потенціал. Деякі автори включали також інноваційну його складову. Однак враховуючи особливість соціального потенціалу, який є одночасно результатом функціонування економічної системи і фактором, який впливає на цю економічну систему, необхідно його певною мірою відокремити від економічного потенціалу. Тому в подальшому ми будемо розмежовувати поняття економічний потенціал регіону і соціально-економічний потенціал регіону.

Важливою складовою соціального потенціалу є демографічний (біологічний) потенціал. Він характеризується загальною чисельністю, його віково-статевою структурою, контингентом жінок в фертильному віці,

показниками народжуваності і смертності, природного приросту, захворюваності, тривалістю життя. Зміни в демографічній ситуації приводять до кількісних і якісних змін трудового потенціалу.

Під час вивчення особливостей використання трудових ресурсів необхідно приділяти велику увагу відмінним рисам ринку праці в Україні і Вінницькій області, сучасна ситуація в яких суттєво відрізняється від тієї, що була ще кілька років тому. За ці роки чисельність населення значно скоротилася (табл. 1). Так, чисельність населення Вінницької області на 1 січня 2010 р. складала 1650,6 тис. чол., тобто на 160,4 тис. чол. або на 8,8% менше порівняно з 2000 р.

Таблиця 1. Чисельність наявного населення

Роки	Україна, тис. чол.	Вінницька область	
		Тис.чол.	Частка,%
2000	48292,1	1811,0	3,8
2003	48003,5	1753,9	3,7
2004	47442,1	1736,2	3,7
2005	47126,0	1720,1	3,7
2006	46749,2	1701,6	3,6
2007	46646,0	1686,5	3,6
2008	46,4	1672,2	3,6
2009	46,1	1660,0	3,6
2010	45962,9	1650,6	3,6

Оскільки чисельність населення як Вінницького регіону, так і України у цілому має тенденцію до зниження, то це негативно позначається на кількості доступних підприємствам наявних і потенційних трудових ресурсів. Основною причиною зменшення населення в регіоні є перевищення показників смертності над показниками народжуваності. Частка чисельності населення Вінницької області у загальній чисельності населення України за останні роки істотно не змінилася, залишаючись на рівні 3,6-3,7%.

В сільській місцевості Вінницької області проживає 51,8% населення області. Вінниччина – один з не багатьох регіонів України, де сільське населення переважає над міським. Проте в останні роки спостерігається тенденція до зменшення частки сільського населення. Так, співвідношення сільського і міського населення в 2000 році становило 53,4% і 46,6% відповідно, а на початок 2010 року 50,7% і 49,3% відповідно. Зменшення частки сільського населення в останні роки зумовлена рядом причин – зокрема: підвищені показники смертності в сільській місцевості, оскільки велика частина населення – пенсійного та перед пенсійного віку, "відплив" молоді до міста через неможливість працевлаштування в селі або кращі умови праці в місті. Зниження чисельності населення працездатного віку і збільшення чисельності населення старше працездатного віку в сільській місцевості

дозволяє зробити висновок про наявність тенденції до "старіння" населення Вінницької області, і, отже, трудових ресурсів.

Аналіз динаміки чисельності зайнятого населення дозволяє зробити висновок про те, що чисельність працевлаштованого населення у Вінницькій області зменшилась з 797,8 тис. чол. у 2001 році до 726,8 тис. чол. у 2007 році. Це пов'язано з зменшення кількості економічно активного населення на 145,2 тис. чол. у 2007 році порівняно з 2001 роком. Проте кількість безробітних зменшилась з 79,7 тис. чол. у 2001 році до 47,1 тис. чол. у 2007 році. Це свідчить про поліпшення становища у сфері зайнятості у Вінницькій області.

Нестабільність економіки, низька заробітна плата, затримки її виплати, вивільнення внаслідок скорочення штатів спонукають працівників шукати іншу роботу. Однією з глибинних причин зростання безробіття стає диференціація населення за доходами. Елітні верстви населення, на користь яких перерозподіляється сьогодні національний дохід, не можуть сформувати могутнього попиту на предмети масового споживання вітчизняного виробництва, що сприяє його стагнації і, як наслідок, безробіттю.

Офіційно зареєстрованих безробітних в Вінницькій області в 2009р. було 82,6 тис. осіб, що на 35,5 тис. осіб або 75,3% більше порівняно з 2007р. В загальній структурі причин незайнятості в 2009 році найбільшу питому вагу займають: вивільнення з економічних причин - 46% (в порівнянні з 2007р. збільшився більш ніж в півтора рази), звільнені за власним бажанням - 24,3%, не працевлаштовані випускники вищих навчальних закладів - 14% (спостерігається позитивна динаміка зменшення їх в структурі причин незайнятості, але в кількісному виразі спостерігається збільшення їх кількості).

В 2009 р. спостерігається часткова стабілізація обстановки у сфері зайнятості в Вінницькій області., оскільки кількість зареєстрованих безробітних скоротилася (з 43216 до 26814 чол.) порівняно з кризовим 2008р. Однак не зважаючи на зменшення кількості населення незайнятого трудовою діяльністю навантаження на одне робоче місце збільшилось на 9 од. і становить в 2009 р. 48 чол. на одне робоче місце, що втричі перевищує показники 2005р., що в свою чергу є деструктивним фактором розвитку економіки та соціального забезпечення населення.

При оцінці соціального потенціалу регіону одне з найважливіших місць займає рівень розвитку соціальної інфраструктури. Соціальна інфраструктура покликана створити благополучні умови для проживання людей, забезпечити задоволення матеріальних та духовних потреб людини. Від цього залежить комфортність проживання людей, привабливість регіону для проживання та вкладення інвестицій в економіку регіону

Складовим елементом потенціалу соціальної інфраструктури є комунально-побутовий потенціал, стан та розвиток якого є однією з найгостріших проблем не лише Вінницької області, а й України загалом.

Оборот роздрібною торгівлі (до якого включено роздрібний товарооборот підприємств роздрібною торгівлі, обсяги продажу товарів на ринках та

підприємцями-фізичними особами) за 2009 рік становив 12001 млн.грн., що на 19,8% менше ніж за 2008 рік. У структурі обороту роздрібної торгівлі на організовані та неформальні ринки припадало 39,3%.

Оборот ресторанного господарства (з урахуванням обороту фізичних осіб-підприємців) у 2009 році проти 2008 року зменшився на 0,3% і становив 575 млн.грн. За 2009 рік загальний обсяг роздрібного товарообороту підприємств роздрібної торгівлі та ресторанного господарства становив 4662 млн.грн., що у порівняних цінах на 24,8% менше обсягу 2008 року.

Таблиця 2. Роздрібний товарооборот підприємств на одну особу у міських поселеннях і сільській місцевості, грн.

	2000р.	2005р.	2007р.	2008р.	2009	Відхилення 2009р. до 2007р., %
Усі товари	441	1314	2336	3216	2816	87,6
Продовольчі товари	244	570	826	1073	1058	98,6
Непродовольчі товари	197	744	1510	2143	1758	82,0
Товарооборот						
у міських поселеннях	733	2215	3859	5205	4394	84,4
у сільській місцевості	186	499	907	1322	1291	97,7

Загальний рівень падіння економіки, зменшення реальних доходів населення спричинило зменшення роздрібного товарообороту підприємств на одну особу в 2009 р. зменшився порівняно з 2008 р. на 12,4%, з яких на непродовольчу групу товарів припадає 18% зменшення, а на продовольчі товари - лише 1,4%. Незначне падіння роздрібного товарообороту на продовольчі товари зумовлене тим, що не зважаючи на підвищення цін, економічну кризу людям для фізичного існування, відновлення сил необхідно купувати найнеобхідніші продовольчі товари, що і зумовило незначне падіння роздрібного товарообороту на продовольчі товари.

Одним з найважливіших показників рівня життя, що характеризують соціальну сталість розвитку, є грошові доходи населення, основним джерелом яких є заробітна плата.

У 2009 році тривав процес зростання рівня заробітної плати. Номінальна середньомісячна заробітна плата, нарахована на одного штатного працівника, порівняно з 2008 роком, підвищилася на 7,6% і становила 1511 грн. та у два рази перевищувала рівень законодавчо встановлених державних соціальних стандартів, що діяли у грудні 2009 року – мінімальної заробітної плати, яка дорівнювала прожитковому мінімуму на одну працездатну особу (744 грн.).

В Вінницькій області досить потужний історико-культурний потенціал, який представлений такими визначними місцями та пам'ятниками, як: Немирівське скіфське городище, Давньослов'янський печерний храм з "Бушинським рельєфом", Вінницький обласний краєзнавчий музей, музей-садиба М.І.Пирогова, літературно-меморіальний музей М.М.Коцюбинського, дерев'яні церкви Миколи (1746р.) і Юрія (1726р.), комплекс монастирських

будівель XVII–XVIII ст., Меморіальний комплекс Слави (1958р.), пам'ятник М.І. Пирогову (1971р.), Меморіальний комплекс-музей Д.К.Заболотного, залишки замку в Шаргороді (XVI ст.), палац у Тульчині (XVIII–XIX ст.), літературно-меморіальні музеї Марка Вовчка та М.О. Некрасова у Немирові, музей М.Д. Леонтовича у м. Тульчині та ін.

В 2009 р. спостерігається підвищення на 5,9% кількості відвідувань театрів порівняно з 2000 р., яке складає 151,7 тис. чол. в рік, що свідчить про підвищений інтерес до театрального мистецтва. Це зокрема пов'язано з відвідування вінницьких театрів видатними театральними митцями як України, так і зарубіжних країн, зокрема Росії.

Таблиця 3. Театри, концертні організації та музеї Вінницької області

Показники	2000р.	2005р.	2006р.	2007р.	2008р.	2009р.	Відхилення 2009р. до 2000р.,%
Кількість професійних театрів (включаючи театри-студії) на кінець року, од	2	2	2	2	2	2	100,0
Кількість відвідувань театрів за рік, тис.	143,3	144,5	140,3	146,2	152,4	151,7	105,9
Кількість концертних організацій, од	1	1	1	1	1	1	100,0
Кількість відвідувань концертних організацій за рік, тис.	124,0	127,7	122,1	127,0	110,2	86,1	69,4
Кількість музеїв на кінець року, од	21	25	25	25	26	26	123,8
Кількість відвідувань музеїв за рік, тис.	557,9	626,2	619,4	660,8	703,7	619,8	111,1

Кількість музеїв в 2009 р. порівняно з 2000 р. збільшилась на 5 од., що свідчить про високу історико-культурну свідомість населення області. Про що також свідчить кількість відвідувань музеїв, яка в 2009 році збільшилась порівняно з 2000 р. на 11,1% і склала 619,8 тис. за рік.

В 2009 році в Вінницькій області на 100 осіб припадає 23 відвідування населенням кіносеансів, що складає 153,3% до 2000 року, однак порівняно з 1995 роком кількість відвідування зменшилось в 4 рази. Найвищий показник відвідування кіносеансів в 2009 році серед районів та міст спостерігається в м. Вінниця, де із 100 чол. відвідує кіносеанси 74 чол., що в тричі вище середнього показника по області. Основними причинами є більша кількість населення, більша кількість кінотеатрів, велика питома вага молодого населення, яке є основним споживачем послуг кінотеатрів. Однак в Вінницькій області станом на 2009 рік наявні такі райони, які взагалі не мають кінотеатрів, а отже і відвідувань кіносеансів, це зокрема – Іллінецький, Калинівський, Козятинський,

Могилів-Подільський, Оратівський, Липовецький, Теплицький, Томашпільський, Тростянецький, Чернівецький райони.

Протягом останніх років спостерігається позитивна тенденція збільшення кількості туристів-громадян України, які виїжджали закордон, кількість яких, станом на 2009 рік становить 12 тис. осіб, що в 2,5 рази вище порівняно з 2005 роком. Однак кількість іноземних туристів в 2009 році зменшилась на 24% порівняно з 2005 роком і складає 1,9 тис. осіб.

Таблиця 4. Туристичні потоки Вінницької області
за період 2005-2009рр., тис. осіб

Показники	2005р.	2006р.	2007р.	2008р.	2009р.	Відхилення 2009р. до 2005р. %
Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності області	29,8	39,3	47,8	49,2	37,3	125,2
у тому числі						
іноземні туристи	2,5	2,5	2,8	2,4	1,9	76,0
туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	4,9	8,4	11,4	13,8	12,0	244,9
внутрішні туристи	22,4	28,4	33,6	33,0	23,4	104,5
Кількість екскурсантів	19,3	21,1	21,7	22,5	12,8	66,3

В області налічується 48 підприємств, які отримали ліцензії в Державній службі туризму і курортів України на провадження туроператорської та турагентської діяльності (6-туроператорів, 42-турагента). Найбільш потужними серед них є Вінницьке обласне закрите акціонерне товариство по туризму та екскурсіях «Вінницятурист», приватне підприємство туристична агенція «Укрвіза», товариство з обмеженою відповідальністю "Вінницьке бюро міжнародного молодіжного туризму "Супутник", приватне мале підприємство "Спадщина", приватне підприємство "Вінтур-плюс".

Подальшого розвитку набуває оздоровчий та спортивний туризм, яким активно займається більш ніж 15 тисяч громадян області. Крім того в області стрімко розвивається активний туризм. З метою популяризації та підтримки цього виду туризму Вінницьким туристичноспортивним союзом розроблено 37 нових маршрутів - 10 водних, 6 пішохідних, 6 велосипедних, 8 маршрутів вихідного дня та 1 лижний.

До проблемам можна віднести низький рівень маркетингових досліджень санаторно-курортної та туристичної галузів недосконалу іміджеву політику, слабкий розвиток інфраструктури відпочинку та розваг.

Важливою складовою відтворення та зберігання фізичного здоров'я є мережа та кадри закладів охорони здоров'я, до яких відносять: кількість лікарів

усіх спеціальностей, кількість середнього медичного персоналу, кількість лікарняних закладів, кількість лікарських амбулаторно-поліклінічних закладів, кількість станцій швидкої медичної допомоги.

Протягом останніх років спостерігається тенденція зменшення кількості лікарів усіх спеціальностей і станом на 2009р. їх кількість становить 8124 чол. або 97,6% по відношенню до 2000р. (табл.5). Однак в розрахунку на 10 тис. населення кількість лікарів збільшилась в 2009р. на 6% відповідно. Ще гірші ситуація спостерігається в забезпеченні закладів охорони здоров'я середнім медичним персоналом, кількість якого в 2009р. в порівнянні з 2000р. зменшилась 14,3% і склала 17526 чол. Основною причиною зменшення кількості працівників закладів охорони здоров'я є зменшення кількості лікарняних закладів, кількість яких в 2009р. складає 122 од., що на 13 од. менше порівняно з 2000р. Зменшення кількості лікарняних закладів має ряд причин, основними з яких є зменшення населення Вінницької області, економія коштів держбюджету, укрупнення, перепрофілювання та об'єднання лікарнях закладів. Однак спостерігається позитивна динаміка щодо лікарських амбулаторно-поліклінічних закладів, кількість яких в 2009р. збільшилась на 5,8% відносно 2000р. і складає 349 од., що вплинуло на збільшення планової ємності амбулаторно-поліклінічних закладів в 2009р. на 2,3% відносно 2000р. і становить 25847 відвідувань за зміну.

Таблиця 5. Основні показники охорони здоров'я Вінницької області

Показники	2000р.	2005р.	2006р.	2007р.	2008р.	2009р.	Відхилення 2009р. до 2000р.,%
Кількість лікарів усіх спеціальностей							
осіб	8322	8281	8380	8433	8099	8124	97,6
на 10 тис. населення	46,6	48,9	49,9	50,6	49,0	49,4	106,0
Кількість середнього медичного персоналу							
осіб	20454	18932	18767	18691	17482	17526	85,7
на 10 тис. населення	114,4	111,7	111,7	112,2	105,8	106,6	93,2
Кількість лікарняних закладів, од.	135	129	130	131	128	122	90,4
Кількість лікарняних ліжок							
од.	16115	15607	15585	15530	14733	14399	89,4
на 10 тис. населення	90,2	92,1	92,8	93,3	89,1	87,6	97,1
Кількість лікарських амбулаторно-поліклінічних закладів, од.	330	351	355	355	332	349	105,8
Планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів							
відвідувань за зміну	25255	25839	25884	26912	25589	25847	102,3
на 10 тис. населення	141,3	152,5	154,1	161,6	154,8	142,4	100,8

Кількість станцій (відділень) швидкої медичної допомоги	46	45	45	45	45	45	97,8
--	----	----	----	----	----	----	------

Здорове та сильне населення є запорукою формування якісного та ефективного трудового потенціалу Вінницької області. Основне місце у забезпеченні відновлення здоров'я населення належить санаторно-курортним і оздоровчим закладам, до яких відносять санаторії, санаторії-профілакторії, бази відпочинку. В Вінницькій області в 2008/2009рр. загальна кількість зазначених вище закладів складає 30 од., з яких 21 санаторій (у тому числі 11 дитячих), 6 санаторій-профілакторіїв та три бази відпочинку. В 2008/2009рр. спостерігається зменшення кількості місць у даних закладах, які становлять 5808 од., що менше на 187 од. порівняно з 2007/2008рр. До 2007/2008рр. спостерігалась чітка тенденція збільшення кількості оздоровлених людей в оздоровчих закладах, однак в 2008/2009рр. відбулося зменшення кількості прийнятих людей оздоровчими закладами на 9% порівняно з відповідним періодом 2007/2008рр. Основною причиною є зменшення доходів населення та підвищення вартості перебування в оздоровчих закладах.

Велику увагу в Вінницькій області приділяють дитячим оздоровчим таборам, для відпочинку яких при школах було організовано 769 од. таборів з денним перебуванням, де провели свої канікули більше 67 тис. школярів (табл.). Влітку 2009 року було оздоровлено майже 2 тис. сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, 16 тис. дітей – з малозабезпечених, багатодітних та неповних сімей, більше 1 тис. інвалідів та 6 тис. дітей, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Протягом останніх років спостерігається позитивна динаміка у диференціації життєвого рівня населення Вінницької області. Зменшилась частка населення із середньодушовими доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму, до 27,9% у 2008р., що вдвічі перевищує показник 2005р.

До 2007р. в співвідношенні доходів 10% найбільш та 10% найменш забезпеченого населення (коефіцієнт децильності) спостерігалась позитивна динаміка зменшення цього показника з 8,4 рази в 2000р. до 5,3 рази в 2007р., однак наслідки фінансово-економічної кризи найбільшою мірою торкнулись найбільш незахищене населення, що призвело до перевищення доходів найбільш забезпеченого населення в 7,5 рази. В країнах Євросоюзу даний показник складає 5-6, а в Росії – 17, тому

Однак для стабільного розвитку суспільства потрібна соціальна диференціація, щоб той, хто більш ефективно працює, більше заробляв. Однак дане правило спрацьовує при незначній диференціації. Разом з тим надмірне розшарування також не дає суспільству розвиватись, оскільки люди не бачать можливості якимось чином істотно підняти себе по соціальній драбині.

Висновок. Таким чином, проведений аналіз розвитку соціального потенціалу регіону дозволить в подальшій роботі на основі прогнозів виробити

стратегію і тактику управління регіоном, визначити конкретні заходи, які б забезпечили їх реалізацію. Соціальний потенціал є характеристикою можливостей соціальних ресурсів у задоволенні суспільних потреб, носіями якого являються соціальні ресурси, тому соціальний потенціал, в основному, і визначає використання енерго-матеріальних, інвестиційних, фінансових і виробничих ресурсів.

Література

1. Макарова О.В. Державні соціальні програми: теоретичні аспекти, методика розробки оцінки: Монографія. – К.: Ліра-К, 2004. – 328 с.
 2. Морозов О.Ф. Ціна думки – інтелектуальний капітал: Монографія. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток. Лтд», 2005. – 352 с.
 3. Методологія та методика визначення інтегральних соціальних показників / Відп. ред. Ю. І. Наєнко. – К.: Ін-т соціології НАНУ, 2004. – 372 с.
 4. Белорусова М.А. Оценка использования социального потенциала региона / Економіка та організація управління. – 2010. – №1 (7). – С. 163-168.
 5. Статистичний щорічник Вінниччини за 2009 рік [текст] :Головне управління статистики у Вінницькій області. –Вінниця, 2010. – 638с.
-

Summary

Problems of social potential of Vinnytsia region / Saltan M.P.

The analysis of the main components of the social potential of Vinnytsia region. The reasons for fluctuations social development.

Key words: social potential, human development, social infrastructure.